

КОНЦЕПЦІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

THE CONCEPT OF TRAINING FUTURE BORDER GUARDS OFFICERS FOR PROFESSIONAL INTERACTION

У статті розкрито сутність проблеми формування здатності майбутніх фахівців прикордонної служби України до професійної взаємодії. Проаналізовано зміст та особливості професійної діяльності з метою розкриття значення професійної взаємодії у правоохоронному прикордонному відомстві. Подано результати досліджень теоретичних та методологічних підходів щодо формування здатності до професійної взаємодії. Визначено зміст концепції підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії (виокремлено відповідні методичні підходи, дидактичні принципи, мету, завдання, а також педагогічні умови).

Ключові слова: професійна взаємодія, офіцери-прикордонники, концепція, професійна діяльність.

В статье раскрыта сущность проблемы формирования способности будущих специалистов пограничной службы Украины к профессиональному взаимодействию. Проанализировано содержание и особенности их профессиональной деятельности, с целью раскрытия значения профессионального взаимодействия в правоохранительном пограничном ведомстве. Представлены результаты исследований теоретических и методологических подходов по формиро-

ванию способности к профессиональному взаимодействию. Определено содержание концепции подготовки будущих офицеров-пограничников к профессиональному взаимодействию (выделены соответствующие методические подходы, дидактические принципы, цели, задачи, а также педагогические условия).

Ключевые слова: профессиональное взаимодействие, офицеры-пограничники, концепция, профессиональная деятельность.

In the article the essence of the problem of forming the ability of future specialists of the Border Guard Service of Ukraine to professional interaction is disclosed. The content and peculiarities of their professional activity are analyzed in order to reveal the importance of professional interaction in the law enforcement border department. The results of the research of theoretical and methodological approaches to formation of readiness for professional interaction are presented. The content of the concept of preparing future border guards officers for professional interaction is determined (the relevant methodological approaches, didactic principles, purpose, tasks, and pedagogical conditions are specified).

Key words: professional interaction, border guards, concept, professional activity.

УДК 378:141:371.134(043.3):355
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085.2019.12-2.41>

Тушко К.Ю.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та
соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Структура соціуму містить різні елементи, зокрема особистості, спільноти, інститути та організації, а також процеси та взаємодії. Правоохоронні структури в суспільній ієрархії, зокрема прикордонна служба України, належать до соціальних інститутів, тобто до тих утворень, без яких нормальне функціонування українського суспільства не є можливим. Варто зауважити, що в Україні фундаментальні суспільні складники перебувають у маргінальному стані. На українське прикордонне відомство покладено виконання важливих функцій внутрішньодержавного та міждержавного масштабу, тому фахівці цієї служби повинні характеризуватись високим рівнем компетентності, освіченості та професіоналізму. Останнє твердження в реаліях системи вищої освіти сьогодні є пріоритетним, адже необхідно забезпечити зміст якісної підготовки майбутніх фахівців будь-якої галузі. Вирішення цієї проблеми передбачає забезпечення високого рівня здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до взаємодії, зокрема професійної.

Величезні обсяги сучасної інформації, динаміка глобалізаційних процесів, еволюція міжнародної співпраці України, визначеність щодо західного вектора розвитку українського суспільства лежать в основі актуальності дослідження проблеми фор-

мування здатності майбутніх фахівців до професійної взаємодії.

Формування здатності до професійної взаємодії фахівців будь-якої спеціальності в сучасному суспільстві посідає вагомe місце [6].

Обґрунтування важливості формування здатності до професійної взаємодії у системі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників можливе на підставі розкриття сутності, змісту та різновидів відповідних професійних компетентностей.

Підготувати майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії можна завдяки реалізації положень основних методологічних підходів: системного, синергетичного, акмеологічного, аксіологічного, особистісно орієнтованого та компетентнісного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ретельний аналіз запропонованої проблеми свідчить про існування наукових праць, присвячених її значущості та багатоаспектності.

Надбання античної епохи, що заклала основи механічної парадигми взаємодії, дотепер є об'єктом уваги таких учених, які належать до різних галузей знань, як Б. Ананьєв, В. Бехтерєв, Л. Виготський, Н. Волкова, Г. Гегель, І. Зимня, І. Кант, О. Коротаєва.

Науковці вивчали проблему з різних позицій. Так, І. Зимня, І. Кон, Л. Петровська та ін. досліджували проблему взаємодії з позицій філософії, педагогіки та соціології, Т. Чаплі розкривав сутність інформаційної взаємодії, Ф. Розанов – соціальної, Н. Данилевський – міжкультурної, Н. Кащей – соціально-політичної тощо.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність вищеподаних досліджень, варто зазначити, що концептуальні основи саме професійної взаємодії є нині невизначеними, зокрема системи професійної взаємодії у прикордонному відомстві української держави.

Метою статті є розкриття концептуальних засад підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Професійна взаємодія майбутніх офіцерів-прикордонників у службовій діяльності ґрунтується на різних видах вербального спілкування з колегами всіх рівнів, із мешканцями прикордонного регіону, громадянами іноземних держав, які перетинають кордон України тощо [4].

Із метою глибокого та якісного розкриття характеристики зазначеної проблеми вважаємо, що слід сформулювати цілі, форми та способи діяльності, види спілкування тощо. На підставі цього буде сформовано систему професійної взаємодії у прикордонній професійній діяльності та проаналізовано її основні складники.

Таким чином, професійна взаємодія у прикордонному відомстві України є достатньою та необхідною умовою для реалізації відносин цієї професійної сфери. Професійна взаємодія у прикордонному відомстві охоплює і окремих особистостей, і соціальні спільноти, й інститутів у цілому, а також безпосередній та опосередкований вплив між зазначеними об'єктами.

Особливостями професійної діяльності офіцерів Державної прикордонної служби України є розподіл функціональних обов'язків, регламентованість, авторитарність в управлінській ланці, неухильне виконання вимог статуту, обмеженість в ухваленні й реалізації певних рішень. Зазначені чинники не сприяють процесам самовдосконалення та саморозвитку, а також формуванню в офіцерів-прикордонників здатності до професійної взаємодії [5].

В Україні ухвалено Закон «Про Державну прикордонну службу України», в якому зазначено основні завдання відомства, присвячені забезпеченню цілісності кордонів та охороні суверенних прав і свобод України [7]. Ці завдання є складником системи національної безпеки України.

В основі професійної діяльності офіцерів-прикордонників лежить виконання таких функцій, як:

- організація та здійснення прикордонного контролю;

- контроль та пропуск транспортних засобів та осіб;

- зупинення нелегального переміщення транспорту та осіб через кордон;

- узгодження дій із військовими й правоохоронними структурами щодо захисту кордону;

- реалізація розвідувальної, інформаційно-аналітичної та пошуково-розшукової діяльності щодо забезпечення цілісності держави;

- забезпечення участі у протидії кримінальним угрупованням різних видів.

Ще одним комплексом завдань, що виконують офіцери-прикордонники, є завдання, дотичні до охорони окремої ділянки кордону, зокрема організація та здійснення прикордонного контролю та охорони кордону в окремому прикордонному загоні. Зазначене вище передбачає як автономну, так і злагоджену взаємодію з наявними органами охорони кордону.

Слід зауважити, що майбутні офіцери-прикордонники у кадровій системі прикордонного відомства належать до управлінської ланки. А це означає, що вони повинні ухвалювати та обґрунтовувати управлінські рішення, забезпечувати злагодженість колективу прикордонників, створювати міцні зв'язки з мешканцями прикордонних регіонів, гідно представляти Україну перед громадянами іноземних держав тощо.

В управлінській діяльності офіцерів-прикордонників, які виконують оперативно-службову діяльність, варто проаналізувати таке завдання, як управління підрозділом охорони державного кордону. Змістом цього завдання є ефективне виконання оперативно-службових завдань, що й передбачає високий рівень здатності до професійної взаємодії.

Наступним важливим завданням є забезпечення постійної готовності до виконання дій та управління засобами щодо виконання всіх оперативно-службових завдань. Можна стверджувати, що в основі ефективного виконання поданих вище завдань лежить здатність до здійснення професійної взаємодії (узгодження зв'язків між військовослужбовцями та структурними підрозділами).

У контексті представленої проблеми формування здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії протягом професійної підготовки зумовлене особливостями професійної діяльності. Виконання більшості оперативно-службових завдань не є можливим без процесу професійної взаємодії.

Реалізація гуманістичної парадигми у системі вищої освіти передбачає формування відповідної установки щодо впровадження діалогічного підходу, що означає забезпечення основ професійної взаємодії. Ця проблема є дотичною до таких ключових соціальних та психологічних питань, як діяльнісні мотиви, інтереси та потреби індивіда,

організація інтеракції у процесі професійної діяльності, існування певного рівня комунікації тощо. Сучасним гаслом української освітньої реформи є раціональна побудова та втілення системи професійної підготовки на засадах гуманістичної концепції щодо міжособистісної та професійної педагогіки. Зважаючи на це, важливим є вирішення цієї проблеми завдяки ретельному теоретичному аналізу психолого-педагогічного контексту професійної взаємодії [1].

Аналіз соціально-філософської літератури дав змогу сформулювати висновок щодо змісту взаємодії, яка є засобом узгодження мети (особистості або соціальної групи) та її практичного втілення.

Ураховуючи подане вище, взаємодія є водночас процесом, дією і зв'язком, тому має діалектичну природу походження.

У сучасній класифікації різних видів взаємодії є певна невпорядкованість і дихотомічність. Для представленого дослідження цікавою є професійна взаємодія.

Аналіз сутності дефініції «професійна взаємодія» у науковій літературі відсутній. Суттєвими її ознаками є існування організаційних форм конкретної діяльності, емоційного змісту, різновидів взаємовідносин, а також різноманітні способи реалізації зворотного та прямого зв'язку.

Питання здатності фахівця будь-якої сфери до реалізації професійної взаємодії нині є досить актуальним. Тому професійна підготовка майбутніх фахівців повинна забезпечувати формування такої здатності. Особливий статус проблеми професійної взаємодії існує і в прикордонній службі України, тому представники наукової сфери здійснюють дослідження щодо ефективного вирішення цього питання у прикордонному відомстві.

Визначення змісту професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії вимагає чіткого формулювання опису її структури.

А це означає проектування концептуальних засад підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії.

Проектування змісту концепції підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії дає змогу чітко визначити мету і завдання цієї підготовки, сформувати її загальну методику, виділити ключові методи тощо.

Виокремлення теоретичного фундаменту в будь-якому дослідженні дає можливість отримати відповіді щодо ключової наукової ідеї, сутнісної характеристики об'єкта та предмета дослідження, вирішення основних суперечностей (як наукового, так і соціально-культурного змісту), алгоритму та технології вивчення проблеми тощо. Зазначені складники становлять основу наукової концепції [2].

Концепцією підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії є осново-

положний задум щодо реалізації цієї підготовки. На нашу думку, концепцією є сукупність положень наукових теорії, парадигм, концепцій, що використані з метою отримання оптимального результату в науково-практичній сфері [3].

У представленому дослідженні концепція підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії є авторською, оскільки відображає особисті наукові твердження дослідника, спираючись на загальноприйняті наукові парадигми [8].

Беручи до уваги подане вище, підготовку майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії необхідно здійснювати, враховуючи положення компетентнісного, особистісно орієнтованого, акмеологічного, системного, синергетичного, діяльнісного, аксіологічного підходів.

Комплексне врахування зазначених теоретико-методологічних підходів у підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії є основою вдосконалення професійної підготовки.

Концептуальні засади зазначеної підготовки повинні містити мету, завдання, принципи, методологію та відповідні педагогічні умови, а отже:

- метою є формування певного рівня компетентності у здійсненні професійної взаємодії майбутніми офіцерами-прикордонниками;
- дидактичні принципи (науковості, автономності, доступності, раціональності, системності, послідовності, зв'язку із практикою тощо);
- методологічні підходи (синергетичний, компетентнісний, акмеологічний, особистісно орієнтований, діяльнісний тощо);
- педагогічні умови (забезпечення діалогічності в освітньому середовищі для майбутніх офіцерів-прикордонників, наявність високого рівня професійної компетентності представників науково-педагогічного складу, високий рівень забезпечення міждисциплінарної інтеграції, інтеракція як провідний метод, засіб та форма в освітньому процесі).

Реалізація поданих вище концептуальних засад підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії є однією з умов трансформації консервативного змісту вищої освіти у сучасний демократичний.

Висновки. Особливості оперативно-службової діяльності офіцерів прикордонної служби та науково-практичних і теоретичних досліджень щодо проблеми підготовки до професійної взаємодії засвідчив актуальність удосконалення змісту фахової підготовки задля вирішення тих запитів та соціальних вимог, що формулюються перед фахівцями-прикордонниками України.

В основі вищеподаної концепції підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії простежується думка щодо отримання майбутніми офіцерами-прикордонниками досвіду професійної взаємодії на різних рівнях: із соціумом, із колегами у професійній сфері, з гро-

мадянами іноземних культур (проблема мультикультуралізму та полікультурності), з мешканцями прикордонних регіонів.

Результатом такої взаємодії є сформованість системи культурних та національних цінностей. Завданням вищого військового навчального закладу є забезпечення відповідного змісту професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників із метою формування відкритого типу соціальної поведінки, мотивованої професійної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балл Г.О. Психолого-педагогічні засади гуманізації освіти. *Освіта і управління*. 1997. Т. 1. № 2. С. 21–36.
2. Гилфорд Д. Три сторони інтелекта. *Психологія мышлення*. Москва: Просвещение, 1955. С. 433–456.
3. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ; Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.

4. Дияк В. Особливості соціально-економічної підготовки як складової фахової підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Сер.: Педагогічні та психологічні науки. 2013. № 3. С. 76–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarv_ppn_2013_3_10.

5. Іщенко Д. Методика оцінювання професійної компетентності офіцерів відділів прикордонної служби. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Педагогічні науки. 2015. № 2. С. 121–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadpcpn_2015_2_13.

6. Нечаєв Л.В. Підготовка студентів педінститутів до взаємодії з учнями: автореф. дис ... канд. пед. наук. Харків, 1991. 18 с.

7. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 3 квітня 2003 р. № 661-IV. *Відом. Верхов. Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208. Зі змінами; ост. ред. 9 черв. 2013 р.

8. Стеченко Д.М., Чмир О.С. Методологія наукових досліджень: підручник. Київ: Знання, 2005. 309 с. (Вища освіта XXI століття).